

zum açıklamalarını içermektedir (İstanbul 1965). Kitabın son bölümünde Ali Rıza Efendi'nin kendi kaleminden manzum hal tercümesi bulunmaktadır. 5. *Rahmet Damlaları* (İstanbul 1969). Müellifin bu son eseri 1968-1969 yıllarında yazdığı şiirlerinden oluşmakta, ayrıca mağfiret ve Medine'de defnedilme arzusunu dile getiren şiirler içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, *İlticânâme-i Rızâiyye*, Dimaşk 1383; a.mlf., *Rahmet Damlaları*, İstanbul 1969; Mehmet Ali Uz, *Konya Alimleri ve Velileri*, Konya 2004, s. 530-532; Ali Ulvi Kurucu, *Hatıralar* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2007, I, 271-296; M. Yaşar Kandemir, "Kurban Ola Canım Sana", *Altınoluk*, sy. 143, İstanbul 1998, s. 24; Hacı Ali Demirek, "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi", *Alata Balcılar: Rıza Konevi Vakfı Eğitim ve Kültür Dergisi*, sy. 1, Konya 2009, s. 9-11; Haydar Hepsev – Hayreddin Meral, "Cenâb-ı Hak-ku Mahbûb-ı Hâssî: Kaşıkçı Ali Rıza Efendi", *Yüce Devlet*, sy. 4, İstanbul 2010 (<http://www.yucedevlet.com/kasicki-ali-riza-efendi.html>); Ahmet Çelik, "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi", *Akademik Sayfalar* (Merhaba gazetesi haftalık eki), XI/17, Konya 11 Mayıs 2011, s. 265-269; a.mlf., "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Konya Şiirleri", a.e., XIII/8 (20 Mart 2013), s. 125-128; a.mlf., "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2013, V, 128; Hüseyin Öksüz, "Abdullah Rıza (Runyun) Efendi", a.e., I, 8-9; Sedat Şensoy, "Mustafa Runyun", *DİA*, XXXV, 245-246.

SERHAT ASLANER

KATTÂL el-KİLÂBÎ

(قتال الكلابي)

Ebü'l-Müseyyeb Ubeyd(ullâh) b. Mücib
b. el-Mağrahi el-Kattâl el-Kilâbî
(ö. I./VII. yüzyılın ikinci yarısı)

Emevî devri su'lûk şairlerinden.

İşlediği cinayetlerin çokluğu ve isyankârlığından dolayı "Kattâl" lakabıyla anılan kişilerden biridir (diğerleri Kattâl el-Bâhilî, Kattâl es-Sûkûnî, Kattâl el-Becelî, Kattâl el-Muhâribî). Bunlar Câhiliye devrinde kanunsuzlukları yüzünden aile ve aşiretleri tarafından terk edilmiş (hule'â') kimselere benzerler. Kendisinin adıyla ilgili Abîd, Ubeyd, Ubâde, Abbâd, Abdullah, baba-sınıninkiyle ilgili olarak Muhabbeb rivayetleri de zikredilir. Babaannesi Havle, Benî Aclân'dan olduğu için Benî Âmir'in diğer kollarına karşı Benî Aclân tarafını tutar. Annesi Benî Kilâb'dan Amre olup şiirlerinde dedesi ve annesiyle övünür (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXIV, 169). Kaynaklarda Câhiliye şairi veya muhadram şair olduğuna dair rivayetler yer alırsa da haberleri ve cinayetleri Muâviye b. Ebû Süfyân ile Mervân b. Hakem'in Hicaz valiliği dönemlerine (662-669, 674-677) rastladığı, kendisine Mervân

tarafından damadına zina iftirasında bulunduğu için had uygulandığı ve şiirlerinde bunları zikrettiği için Râî en-Nümeyrî, Ferezdak ve Cerîr arasında (I/VII) yaşamış, erken İslâm ve Emevî devri şairi olduğu kesindir (Abdülkâdir el-Bağdâdî, III, 668).

İlk Emevî devrinin eşkıya taifesi (lusûs, saâlik) içinde yer alan Kattâl el-Kilâbî, İslâm'ın hoşgörü ve merhamet ilkelerinin etkileyemediği, imanı zayıf, Câhiliye törelerine sıkı sığıya bağlı, acımasız, haşin bir bedevî kimliğini temsil eder. Hayırda ve şerde aşiret bireyleri arasında bulunması gereken dayanışmayı önemser, oymağın kanının safiyetini korumasının zaruretine inanırdı. Cârîyelerden çocuk sahibi olmaya şiddetle karşı çıktığından amcasının evlenmek istediği bir cârîyesini öldürdü (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXIV, 191; Hüseyin Atvân, s. 185-186). Kabile dayanışmasının bir sonucu olarak eli kılıç tutan nefrinin bol olması için çok sayıda evlilik yaptı, bunlardan birçok oğlu doğdu (*Divân*, nşr. İhsan Abbas, neşreden giriş, s. 17; Hüseyin Atvân, s. 186). Barışa ve diyetle asla yanaşmaz, anlaşmazlıkların tek çözümünü kılıçta ve intikamda gördü. Bundan dolayı Cerîr b. Husayn'ın burnuna vurduğu bir kamçı darbesinin intikamı konusunda kabile büyüklerinin barış teşebbüslerini reddetti, oğulları büyüyüp eli kılıç tutar çağa geldikten sonra hasmı tarafına yaptığı baskın sonucunda kırk develik diyete zorla rıza gösterdi (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXIV, 174). Çöle kaçan diğer eşkıya şairler gibi korkusuz, cesur, iffet ve onuruna düşkün bir kişiydi. Cinayetlerinin çokluğu yüzünden kabilesi tarafından terk edilince kabile mensuplarını şiirlerinde korkaklık ve âcizlikle itham etti (Hüseyin Atvân, s. 187).

Kattâl etrafında gelişmiş çelişkili rivayet ve anekdotlarla tahminî bir portre çizilebilmektedir. Onun çöle kaçarak eşkıya arasında yer almasına sebep olan ilk hadise, amcası Ubeydullah'ın kızı Âliye'ye âşık olup hakkında şiirler yazması üzerine Medine Valisi Mervân b. Hakem'e şikâyet edilmesi ve neticede hapse atılmasıdır. Bir daha kızla ilgili aşk şiiri yazmayacağına dair söz verince hapisten kurtuldu (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXIV, 189-190). Ancak Âliye'nin yanına gidip gelmeye devam etti, durumu gören kızın erkek kardeşi Ziyâd'ın kendisine saldırması üzerine onu öldürdü; Medine Valisi Mervân da yakalanmasına yardımcı olacak kimseye büyük bir ödül ilân etti (İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 228). Önceleri kabilesi arasında, bir rivayete göre de amcası Habîb b. Cebbâr'ın evinde saklandı, evi kuşatan kuvvetlerden ev

sahibinin kızı Zeyneb'in kıyafetlerini giyip ellerine kına yakmak suretiyle kurtuldu, daha sonra Amâye dağına kaçıp gizlendi (a.g.e., s. 229). Burada kervanları soyarak hayatını sürdürdüğü rivayet edilir. Öte yandan amcasının oğlu Ziyâd'ı veya Kureyşli bir tâcir olan İsmâil b. Habbâr'ı Medine-Şam ticaret kervanını vurduğu sırada öldürdüğü yahut onu öldürenler arasında bulunduğu için hapsedildiği, gafil avladığı muhafızı katledip hapisten kaçtığı şeklinde rivayetler de vardır (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXIV, 178-181; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, s. 219; Abdülkâdir el-Bağdâdî, III, 668; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 227; *Es-mâ'û'l-muğtâlin*, I, 202). Hapisten kaçtıktan sonra da çapul hayatına devam etti. Şiirlerinde yer alan, Amâye dağında bir kaplanla arkadaş olduğuna, avladığı dağ keçisini onunla paylaştığına ve su içerken birbirlerini gözetlediklerine dair anekdot Kattâl el-Bâhilî ve Dekîn ed-Dârimî gibi kişilere de nisbet edilmektedir. Câhiz bu tür rivayetleri ıssız çöle yalnız kalan ve korkan kimselerin gördüğü hayaller olarak nitelemiştir (*Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 252).

Divanı. Kattâl el-Kilâbî'nin Hasan b. Bişr el-Âmidî'nin gördüğü, İbnü's-Sikkît tarafından oluşturulup şerhedilen bir divanı mevcuttu (*el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, s. 252). Sükkerî, Kattâl'in biyografisinde sîret ve cinayetlerini tesbit ederken bu divandan yaptığı seçmelere dayanmıştı. Bu seçmeler Sükkerî'nin *Eş'ârü'l-luşûş* adlı eseri içinde yer alıyordu. Ancak Kattâl'in hem bu kadim divanı hem de Sükkerî'nin eseri kayıptır. Sükkerî'nin eserinden nakilde bulunan Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*'ının birçok yerinde söz konusu şiirleri açıklamıştır. İhsan Abbas da başta *el-Eğâni* ile *Muntehe't-taleb* ve *Mu'cemü'l-büldân* olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlediği şiirlerle bir divan tertip etmiştir. Kırk yedi kaside ve kıtadan meydana gelen 129 sayfalık divan basılmıştır (bk. bibl.). Kattâl'in şiirlerini iki grupta ele almak mümkündür. Birinci grupta benimsediği Câhiliye törelerinin anlatımı yer alır, ikinci grup ise bu törelere inancı gereği işlediği cinayetlerle bunların neticesinde çöle kaçışının, buradaki yağma ve baskın hayatının tasviridir. Bu şiirlerde kabile mensupları arasındaki mutlak dayanışma yanında zalim veya mazlum olsun kabile mensuplarının desteklenmesi, cinayetlerin diyetini kabilenin üstlenmesi, bunu üstlenmekte kaçınan uyuların verilmesi ve kendilerine boykot uygulanması, kabiller arasında anlaşma sağlamanın en iyi yolunun kılıç olması, intikam almanın gereği

ve önemi, aşiret kanının safiyetine özen gösterilmesi, bu bakımdan câriyelerle evlenilmemesi, kendisinin de katıksız Arap olduğu gibi hususlar dile getirilir. Şiirlerde ayrıca çapul (su'lûk) hayatı, yönetim ve kanun korkusu, yakalanıp cezalandırılma telâş, kabileler arası çatışmalar, çöllerde ve dağlarda gizlenme, vahşi hayvanlarla bir arada yaşama, aile özlerni, hapis ve zincire vurulma, ayrıca kendi cinayetleri ve sebepleri tasvir edilir. "Kasidetü'l-mîmiyye"sinde (*Divân*, s. 87) Kureyşli tâcir İsmâil b. Habbâr'ı öldürüp çöle kaçtığını, "Lâmiyye"sinde de (a.g.e., s. 75) hapisane görevlisini katledip hapisten kaçışını anlatır. Gazellerinde birçok kadın adı geçerse de bunlar Uzrî aşk sınırları içindedir. Bundan dolayı bazı beyitleri Uzrî şairlerin şiirleriyle karıştırılmıştır. Kattâl'in şiirlerinde Medine ve Necid civarıyla Benî Kilâb ve Benî Âmir'in yaşadığı yerler hakkında pek çok isim geçmektedir. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*'ında mevcut çok sayıda yer adını onun şiirlerine dayanarak açıklamıştır. Aynı şekilde *Cemheretü'l-luğa*, *Tezhibü'l-luğa*, *Lisânü'l- Arab* gibi temel sözlüklerde yer adlarının izahında onun şiirlerinden metin kanıtına yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kattâl el-Kilâbî, *Divân* (nşr. İhsan Abbas), Bağdad 1961, s. 29, 33, 45, 53, 54, 58, 61, 69, 73, 75-76, 77, 84, 85, 87, 90, 92, 94; ayrıca bk. neşreden giriş, s. 14, 17, 20; İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şu'ara'* (nşr. Mahmûd M. Şakir), Kahire 1952, s. 442; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 219; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 227, 228, 229; a.m.f., *Esmâ'ü'l-muḡtâlin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Bağdad 1373/1954, I, 202; a.m.f., *Küne's-şu'ara'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1955, s. 295; a.m.f., *Elkâbü's-şu'ara'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1955, s. 312; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 251, 252; a.m.f., *el-Beyân ve't-tebyîn* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1961, III, 358; İbn Kuteybe, *eş-Şif'r ve's-şu'ara'*, II, 705; Belâzürî, *Ensâb*, V, 188, 191; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm – Seyyid Şehhâte), Kahire 1376/1956, I, 54; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâlî*, Kahire, ts. (Matbaatü's-saade), II, 223; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eḡâni*, XXIV, 169-196; Hasan b. Bişr el-Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1961, s. 252; Ebû Ali el-Merzûkî, *Şerhu Divâni'l-Hamâse* (nşr. Ahmed Emîn – Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1951, II, 652; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâlî'l-Kâli* (nşr. Abdülaziz el-Meymenî), Kahire 1354, s. 13, 149, 864; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Kahire 1324/1906, VI, 218, 407; ayrıca bk. tür.yer.; Abdülkâdir el-Baḡdâdî, *Hiżânetü'l-edeb* (Bulak), III, 342, 502, 668-669; Hüseyin Atvân, *eş-Şu'ara'ü's-Şa'âlik fi'l-aşri'l-İslâmî*, Beyrut 1407/1987, s. 38-45, 92, 96, 99, 110-111, 123-124, 131-134, 143, 160, 166, 184-195; Abdülmün el-Mellûhî, *Eş'ârü'l-lüšüş ve ahbârühüm*, Beyrut 1413/1993, II, 480-549.

İSMÂİL DURMUŞ

KATTÂN, Mennâ' Halîl

(مناع خليل القطان)

(1925-1999)

Mısırlı İslâm hukukçusu.

Ekim 1925'te Menûfiye vilâyetinde Üşmüne şehrine bağlı Şinşevr köyünde doğdu. Burada Kur'an'ı ezberledikten sonra ilk eğitimini tamamladı. Şebînülkûm şehrinde Ezher'e bağlı el-Ma'hedü'd-dîn'de okudu; bu dönemde Abdürrezzâk Affî, Abdülmüteâl Seyfünnaşr, Ali Şelebî gibi hocaları tanıdı. Ardından Kahire'de kaydolduğu Külliyyetü'l-usûlî'd-dîn'den 1951'de âlimiyye diplomasıyla mezun oldu. Buradaki hocaları arasında Muhammed Zeydân, Muhammed Kâmil el-Behî, Muhammed Yûsuf Mûsâ'yı anar. Kendi ifadesine göre en çok etkilendiği kimseler özellikle babası Halîl el-Kattân, köyünde tanışıp Riyad'da bir arada bulunduğu Abdürrezzâk Affî ve Kahire'de tanıştığı İhvân-ı Müslimîn'in lideri Hasan el-Bennâ'dır. Daha lise yıllarında iken katıldığı İhvân-ı Müslimîn ile ilişkisi Kahire'de ilerledi ve aktif biçimde teşkilâtın faaliyetlerine katıldı. Usûlüddin Fakültesi öğrenci sorumlusu seçildi, teşkilâtın görüşleri doğrultusunda Ezher'de eğitim reformunu savundu, bu amaçla *eş-Şihâb* dergisiyle *el-İhvân* gazetesinde yazılar yazdı. Mısır'daki İngiliz askerlerinin 1946'da ülkeyi terketmesi sürecinde İhvân-ı Müslimîn'in düzenlediği etkinliklerde yer aldı. 1946-1950 arasında Arap Talebeleri Mısır Birliği genel sekreterliği görevinde bulundu. 1948'de Filistin cihadına gönüllü olarak katıldı. İbrâhîm Abdülhâdî Paşa hükümeti sırasında İhvân-ı Müslimîn'e yönelik baskı sürecinde birçok cemaat mensubuyla birlikte hapse atıldı. 1949-1950'de Ezher Talebeler Birliği başkanlığı yaptı. İngilizler'in Süveyş Kanalı çevresindeki askerî gücüne karşı 1951-1952 yıllarında İhvân-ı Müslimîn ve diğer milliyetçi çevrelerin kurduğu Millî Kurtuluş Ordusu'nun gizli faaliyetleri içinde yer aldı. Muhammed el-Gazzâlî, Seyyid Sâbık ve Ahmed Hasan el-Bâkürî bu dönemde sıkı ilişki kurduğu şahsiyetlerdir.

Kattân, Cemal Abdünnâsır'ın İhvân-ı Müslimîn mensuplarına yönelik baskıları ve Suudi hükümetinin hem Abdünnâsır'ın politikalarına karşı tavır alması hem de yetmiş Mısırlı akademisyenlerden faydalanmak istemesi üzerine 1953'te Suudi Arabistan'a giderek çeşitli okullarda ders verdi. 1958'de Riyad'da İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi'ne temel teşkil edecek olan Şeriat Fakültesi ve Arap Dili

Fakültesi'nde hocalık yaptı. 1965'te Kral Faysal'ın emriyle teşkil edilen eğitim komisyonuna raportör seçildi. 1970'te bu komisyon Suudi Arabistan Eğitim Siyaseti Komisyonu'na dönüştüğünde burada çalışmaya devam etti. Kurulduğu sırada el-Ma'hedü'l-âli li'l-kazâ'da (1965) üyelik ve ardından müdürlük (1973) görevlerini üstlendi. İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi açıldığında (1974) üniversite meclisinde üyelik, Külliyyetü'l-benât'ta ilim komitesi başkanlığı, ed-Dirâsâtü'l-ulyâ bölümünde müdürlük (1978-1996) yaptı. İlmî ve fikrî yetkinliği, ahlâkı ve istikametiyle Kral Faysal'ın takdirini kazanması üzerine 1974'te Suudi vatandaşlığına kabul edildi ve kendisine diplomatik pasaport verildi. Uzun yıllar eski Riyad Havaalanı'ndaki büyük camide hutbe okudu. Birçok İslâm ülkesinde düzenlenen kongreye ve sempozyumlara katıldı. Riyad İmam Muhammed b. Suûd, Mekke Ümmülkurâ ve Medine İslâm üniversitelerinde doktora ve yüksek lisans tez jürilerinde bulundu; kendisi de çok sayıda doktora ve yüksek lisans tezleri yönetti. Tanınmış öğrencileri arasında Suudi Adalet Bakanı Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm Âlû's-Şeyh, akademisyen ve yönetici İbrâhîm es-Semârî, Abdullah b. Cibrîn, Suudi başmüftüsü Abdülaziz Âlû's-Şeyh anılır. 19 Temmuz 1999'da Riyad'da vefat eden Kattân, Mekâbirü'n-nesîm'de defnedildi. 1958'de evlendiği, daha sonra lise ve üniversite tahsilinin ardından doktorasını tamamlayıp Külliyyetü'l-âdâb li'l-benât'ta Arap dili bölüm başkanlığı yapan Mısırlı eşi Recâ Muhammed Şibî'den üç erkek ve iki kız çocuğu olup hepsi de tıp doktorudur.

Bazı kaynaklarda Kattân'ın Suudi Arabistan'da İhvân-ı Müslimîn'in ilk temsilcisi olduğu ve teşkilâta Suudi Devleti arasındaki ilişkileri yürüttüğü, ancak bu ülkede İhvân-ı Müslimîn'in kurumsal yapılanmasına izin verilmediği zikredilir (Lacroix, *Zemenü's-şahve*, s. 64, 66, 89). Bazı araştırmacılar da onun Mısır'da Suudi öğrencileriyle ilgilenip İhvân-ı Müslimîn teşkilâtıyla ilişkilerini sağlayan ilk kişi olduğu, daha sonra Suudi Arabistan'a gittiğinde de teşkilât tarafından resmî bir görevlendirme olmadan bu ilgisini sürdürdüğü bilgisini verir (Ali Aşmâvî, s. 62, 104; Lacroix, *Zemenü's-şahve*, s. 89). Yûsuf el-Kardâvî, Usûlüddin Fakültesi'ni kendisinden iki yıl önce bitiren, okul ve ev arkadaşı Kattân'ın Suudi Arabistan'da yöneticilerle kurduğu yakın ilişki sayesinde ülkedeki İhvân-ı Müslimîn mensuplarının problemlerini doğru dan onlara arz ederek çözmeye çalıştığını,